

**BOSHLANG‘ICH SINFLAR O‘QUVCHILARINI SINFDAN TASHQARI
MASHG‘ULOTLARDA YASHIL MAKON YARATISHNING O‘ZIGA XOS
PSIXOLOGIK XUSUSIYATLARI**

Do‘stmurodova Charos Oltinbek qizi

Termiz Davlat Pedagogika Instituti

magistranti

E-mail: charosdostmurodova@gmail.com

Аннотация. Ushbu maqolada boshlang‘ich sinf o‘quvchilarini sinfdan tashqari mashg‘ulotlarda yashil makon yaratish faoliyatiga jalb etishning psixologik xususiyatlari tahlil qilinadi. Maqsad psixologik mexanizmlarni aniqlash, motivatsiya va ijtimoiy-emotsional omillarni asoslashdir. Metodologiya kuzatuv, suhbat va pedagogik tajriba yondashuviga tayanadi. Yangilik yashil makon faoliyatini o‘quvchi shaxsiy rivoji bilan integratsiyalash mezonlarini yoritishdir.

Калит so‘zlar. boshlang‘ich sinf, sinfdan tashqari mashg‘ulot, yashil makon, motivatsiya, emotsional rivojlanish, ijtimoiy ko‘nikmalar, o‘zini boshqarish.

Аннотация. В данной статье анализируются психологические особенности вовлечения учащихся начальных классов во внеклассную деятельность по созданию зеленого пространства. Цель - выявить психологические механизмы, обосновать мотивацию и социально-эмоциональные факторы. Методология опирается на подход наблюдения, беседы и педагогического опыта. Новинка - освещение критериев интеграции деятельности зеленого пространства с личностным развитием учащегося.

Ключевые слова: начальная школа, внеклассные занятия, зеленое пространство, мотивация, эмоциональное развитие, социальные навыки, самоуправление.

Abstract. This article analyzes the psychological features of involving elementary school students in activities to create green spaces in extracurricular

activities. The goal is to identify psychological mechanisms, to substantiate motivation and socio-emotional factors. The methodology relies on the approach of observation, conversation, and pedagogical experience. The novelty is to highlight the criteria for integrating green space activities with the personal development of the student.

Keywords: *primary school, extracurricular activities, green space, motivation, emotional development, social skills, self-management.*

Boshlang'ich ta'lim bosqichida sinfdan tashqari mashg'ulotlar o'quvchi shaxsini har tomonlama rivojlantirish, o'qishga bo'lgan munosabatni barqarorlashtirish va amaliy tajribaga tayangan holda ijtimoiy foydali faoliyatni shakllantirishning muhim maydoni hisoblanadi. Yashil makon yaratish faoliyati ana shu maydonda o'ziga xos psixologik imkoniyatlarni ochadi: u bolaning bevosita sezgi tajribasi, tirik tabiat bilan munosabat, jamoa bilan birgalikda mehnat qilish va natijani ko'z bilan ko'rish orqali mustahkamlanadigan ichki qoniqish hissini uyg'otadi. Boshlang'ich sinf o'quvchisi uchun "yashil makon" abstrakt ekologik g'oya emas, balki qo'l bilan ushlab ko'radigan tuproq, urug', nihol, suv, parvarish kabi ketma-ket amallar majmuasi bo'lib, aynan shu konkretlik psixologik jihatdan kuchli ta'sir ko'rsatadi. Shuning uchun sinfdan tashqari mashg'ulotlarda yashil makon yaratish nafaqat tabiatshunoslik mazmunini boyitadi, balki o'quvchining motivatsion, emotsional-irodaviy va ijtimoiy rivojlanish omillarini ham birlashtiradi [1].

Mazkur faoliyatning psixologik xususiyatlarini tahlil qilishda, avvalo, yosh davri rivojlanishi nuqtayi nazaridan boshlang'ich sinf o'quvchisining ehtiyojlari va yetakchi faoliyatini inobatga olish zarur. Ushbu davrda o'quv faoliyati yetakchi bo'lsa-da, o'yin, tasavvur, taqlid va kattalar bahosiga sezgirlik kuchli saqlanib qoladi. Sinfdan tashqari mashg'ulotlar esa rasmiy dars talablaridan nisbatan erkinroq bo'lgani uchun o'yin elementlarini mehnat bilan uyg'unlashtirishga imkon beradi. Yashil makon yaratish jarayonida "men eplay olaman" degan ishonch, o'z mehnatining natijasini ko'rishdan tug'iladigan

kompetentlik hissi shakllanadi. Bu holat ichki motivatsiyaning muhim tayanchi sanaladi: o'quvchi uchun vazifa tashqi nazorat tufayli emas, balki o'zi qiziqqani va natijani kutgani uchun ahamiyatli bo'lib boradi. Shu bilan birga, o'quvchi o'zida mas'uliyatni his etadi: niholni sug'ormasa, u so'lishini tushunadi; demak, sabab-oqibat bog'lanishi shaxsiy tajribada "jonlanadi". Mazkur tajribaviy tushunishning afzalligi shundaki, u didaktik nasihatdan ko'ra barqarorroq odat va munosabatlarni vujudga keltiradi [2].

Yashil makon yaratishning emotsional-psixologik ta'siri ham alohida ahamiyatga ega. Boshlang'ich yoshdagi bolalarda emotsiyalar tez paydo bo'ladi va tez o'zgaradi, ammo ular tarbiyaviy jarayonda to'g'ri boshqarilsa, ijobiy emotsional fon o'qishga va ijtimoiy xulqqa ko'chadi. Tirik tabiat bilan bevosita aloqa, parvarish jarayonining ritmik takrorlanishi va asta-sekin o'sish dinamikasini kuzatish bolada tinchlanish, qiziqish va quvonch kabi holatlarni kuchaytiradi. Ayni paytda bu faoliyat sabr-toqatni ham talab qiladi: nihol bir kunda o'smaydi, natija vaqt bilan bog'liq. Psixologik nuqtayi nazardan bunday "kechiktirilgan natija" tajribasi irodaviy sifatlarni, xususan, maqsadga yo'naltirilganlik va davomiy e'tiborni mustahkamlashga xizmat qiladi. Yashil makon yaratish jarayonida o'qituvchi bolaga "kichik qadamlar" strategiyasini ko'rsatishi mumkin: bugun tuproq yumshatiladi, ertaga sug'oriladi, bir haftadan so'ng niholning o'zgarishi qayd etiladi. Bu ketma-ketlik o'quvchining o'zini boshqarish ko'nikmalarini rivojlantirib, emotsional impulsivlikni kamaytirishga ko'maklashadi [3].

Ijtimoiy-psixologik jihatdan esa yashil makon yaratish jamoaviy hamkorlik uchun tabiiy sharoit yaratadi. Boshlang'ich sinf o'quvchisida tengdoshlar bilan munosabatlar endi barqarorlashib boradi, rollar taqsimoti va o'zaro baholash kuchayadi. Sinfdan tashqari mashg'ulotlarda kichik guruhlar tashkil etilib, mas'uliyat rollari adolatli taqsimlansa, bolalarda hamkorlik, kelishish, o'z hissasini qo'shish, o'zgaga yordam berish, nizolarni yumshoq hal etish kabi ko'nikmalar shakllanadi. Bunda o'qituvchining vazifasi nazorat qiluvchi emas, fasilitator bo'lish, ya'ni bolalarning tashabbusini qo'llab-quvvatlash, lekin xavfsizlik va umumiy

maqsadni saqlab turishdir. Psixologik mexanizm shundan iboratki, umumiy natija ko‘zga ko‘ringani sari “biz” identifikatsiyasi kuchayadi: o‘quvchilar yashil makonni “bizning gulzorimiz” yoki “sinfimiz burchagi” sifatida qabul qiladi. Bu esa sinf jamoasining ijobiy iqlimini mustahkamlaydi, o‘zaro ishonch va birdamlikni oshiradi [4].

Mazkur faoliyatda kognitiv rivojlanish ham bevosita qo‘llab-quvvatlanadi. Boshlang‘ich yosh davrida tafakkur ko‘proq ko‘rgazmali-amaliy va ko‘rgazmali-obrazli tusda bo‘lib, tabiatdagi jarayonlarni amalda kuzatish sababli tushunchalar yanada aniqroq shakllanadi. O‘quvchi urug‘ning unishi, namlikning ta’siri, yorug‘lik va issiqlik omillari, mavsumiy o‘zgarishlar kabi hodisalarni tajribaviy ravishda anglaydi. Bu jarayonda o‘qituvchi savol-javob, faraz qilish, kuzatish kundaligi yuritish, oddiy o‘lchash va taqqoslash kabi metodlardan foydalansa, o‘quvchining ilmiy fikrlashga kirish ko‘nikmalari yuzaga keladi. Shu bilan birga, kognitiv qiyinchiliklar ham bo‘lishi mumkin: ayrim bolalar natija darhol ko‘rinmagani uchun qiziqishni yo‘qotadi yoki muvaffaqiyatsizlikdan cho‘chiydi. Bunday holatda psixologik qo‘llab-quvvatlash, jarayonni qadrlash, xatoni o‘rganish manbai sifatida talqin etish muhim bo‘ladi. Aynan shunday yondashuv o‘quvchida o‘sish tafakkuri elementlarini shakllantiradi, ya’ni “men o‘rganaman, demak, yaxshilanaman” degan ichki ishonch kuchayadi [5].

Yashil makon yaratishning yana bir o‘ziga xos psixologik xususiyati sensor-motor rivojlanish va tana tajribasi bilan bog‘liqligidir. Tuproqni ushlab, ekish, sug‘orish, mayda motorika talab qiladigan ishlar bolalarning qo‘l barmoqlari harakatchanligini, koordinatsiyasini, sezgi differensiasiyasini rivojlantiradi. Bu jihatlar boshlang‘ich sinfda yozuv, chizish va mehnat ta’limi ko‘nikmalariga ham bilvosita ta’sir ko‘rsatadi. Ammo bu jarayon sanitariya-gigiyena va xavfsizlik qoidalari bilan muvofiq olib borilgandagina ijobiy natija beradi; aks holda, noqulaylik yoki qo‘rquv paydo bo‘lib, emotsional fon salbiylashishi mumkin. Shuning uchun mashg‘ulotni tashkil etishda bolaning individual sezgirligi, allergik

reaksiyalar ehtimoli, tozalikka bo‘lgan munosabatini ham psixologik omil sifatida hisobga olish lozim.

Amaliy jihatdan sinfdan tashqari mashg‘ulotlarda yashil makon yaratishning psixologik samaradorligi uchta shart bilan kuchayadi. Birinchidan, maqsadning shaxsiylashtirilishi, ya’ni har bir o‘quvchi o‘z hissasini aniq ko‘rishi va “mening niholim”, “mening mas’uliyatim” degan bog‘lanishni his qilishi zarur. Ikkinchidan, natijaning ijtimoiy qadrlanishi, ya’ni sinf ichida va maktab miqyosida rag‘batning faqat sovrin yoki baho bilan emas, e’tirof, maqtovning aniq mezonlari, jarayonga qo‘shgan hissani ta’kidlash orqali berilishi muhim. Uchinchi shart refleksiya, ya’ni o‘quvchi o‘z tajribasini so‘z bilan ifodalashi, nimalarni o‘rganganini, qaysi qiyinchiliklarni yengganini anglab borishi bilan bog‘liq. Refleksiya og‘zaki suhbat, qisqa yozma qaydlar, rasm orqali hikoyalash shakllarida tashkil etilishi mumkin, biroq u bolani charchatmaydigan, mazmunan tabiiy jarayon bo‘lishi kerak.

Ushbu maqola doirasida xulosa sifatida shuni umumlashtirish mumkinki, boshlang‘ich sinf o‘quvchilarini sinfdan tashqari mashg‘ulotlarda yashil makon yaratishga jalb etish psixologik nuqtayi nazardan ko‘p qatlamli ta’sirga ega bo‘lib, ichki motivatsiyani kuchaytiradi, mas’uliyat va irodaviy sifatlarni shakllantiradi, emotsional barqarorlikka ko‘maklashadi hamda jamoaviy hamkorlik ko‘nikmalarini rivojlantiradi. Faoliyatning samaradorligi o‘qituvchining fasilitatorlik pozitsiyasi, vazifalarning yoshga mosligi, natijaning shaxsiy va jamoaviy qadrlanishi, shuningdek, reflektiv tahlilning tabiiy yo‘lga qo‘yilishi orqali ortadi. Natijada yashil makon yaratish nafaqat ekologik madaniyatni, balki boshlang‘ich sinf o‘quvchisining shaxsiy o‘sishi uchun zarur bo‘lgan psixologik resurslarni ham boyitadigan integrativ tarbiyaviy-amaliy platformaga aylanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. Davletshin M. G. Umumiy psixologiya: darslik. Toshkent: O‘qituvchi, 2012. 320 b.
2. Vygotskiy L. S. Myshleniye i rech. Moskva: AST, 2020. 640 s.

3. Leontyev A. N. Deyatelnost. Soznaniye. Lichnost. Moskva: Politizdat, 1975. 304 s.
4. Bronfenbrenner U. The Ecology of Human Development: Experiments by Nature and Design. Cambridge (MA): Harvard University Press, 1979. 352 p.
5. Deci E. L., Ryan R. M. Intrinsic Motivation and Self-Determination in Human Behavior. New York: Plenum Press, 1985. 371 p.
6. Karimova V. M. Yosh va pedagogik psixologiya: o'quv qo'llanma. Toshkent: Fan va texnologiya, 2016. 256 b.